

Solstvo na Krajskem.

Kako veselo napreduje šolstvo na Krajskem, nam je dokazal te dni vradni list „Laib. Ztg.“, iz kterega posnamemo ob kratkem sledeče:

Od leta 1851 do konca leta 1858 je bilo na Krajskem 66 novih šol napravljanih; predolgo bi bilo, jih vse imenovati. Kakor se je število šol na kmetih pomnožilo, tako so se tudi njih dohodki povikšali, zlasti pa plače učiteljev, ker skoraj polovica učiteljev, ki so bili pred letom 1851, zdaj večje plače dobivajo.

Poslednjih osem let je bilo na Krajskem 28 novih šolskih poslopij sozidanih, razun tega je bilo pa še 6 hiš kupljenih in za šole prezidanih, 12 mežnarij v šole prena-rejenih in 8 šolskih poslopij po potrebnosti povikšanih.

Pristavimo tu sem še, da je bilo to leto 1859 zopet 12 novih šol na Krajskem zidanih, ktere so ali že popolnoma dozidane ali se bodo pa skoraj dozidale. Prizadjale so te šole 48.568 gold. stroškov.

Kar se tiče stroškov za šolstvo od leta 1851 do konca 1858 sploh, znašajo priboljški za učitelje vsako leto 33.992 gold., stroški za nove šolske poslopja 107 tavž. 719 gold.

Te številke dokazujejo jasno, koliko se je poslednjih osem let za šolstvo na Krajskem zgodilo, da bi se sčasoma na stopnjo popolnosti vzdignilo, na ktero je v sedanjih okolj-šnostih sploh mogoče priti.

Z zidanjem novih in s povikšanjem prejšnjih šol se je tudi število učencov pomnožilo. V 95 šol — toliko jih je bilo leta 1859 na Krajskem — je hodilo leta 1850 11.271 vsakdanjih in 8278 nedeljskih učencov v šolo; leta 1858 je bilo na Krajskem že 161 šol z 26.713 vsakdanjimi in 15.647 nedeljskimi učenci. Res, lep, lep napredek!

Glasi o cesarskem ukazu,

ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva.

V.

Po moji misli se zamore tujega jezika vsak človek pred kakor v 12 letih toliko naučiti, da ga za silo govori in piše, zlasti pa Slovan, ki je v tem hitreji od vseh drugih narodov. Toda šole, in posebno gimnazijalne šole niso zato, da se človek kake reči le za silo nauči; mora jo znati popolnoma, tedaj mora, ali prav za prav, bi moral naš učenec, končavši gimnazijo, tudi nemški jezik popolnoma znati, da ga po vseh gramatičnih in sintaktičnih pravilih piše in govori. Rkel sem, da pri naših učencih tega sploh ni, in ne edini, ali vendar eden največjih vzrokov je naša metoda, da se uči nemški jezik brez druge podlage, kakor bi nam bil materin. Ta podlaga naj bo, kakor je pri vseh narodih, tudi nam domači jezik. Najpred je treba njega se do dobrega naučiti, potem še le naj se va-nj tuji jeziki, zlasti pri nas nemški jezik, vcepljajo. Slovenski jezik pa bi zamogel podlaga za nemški jezik le ondi biti, ko bi v vseh naših normalnih šolah on poglavitni jezik bil, ko bi se v gimnazijah vse drugač (to je: bolje) učil kakor do zdaj, in ko bi učitelj nemškega jezika ta nauk vedno na slovenščino zidal, to je, ako bi, sicer vse po nemški razlagaje, nemški jezik s slovenskim razjasnoval, kakor sem omenil, da se to pri vseh drugih narodih, kadar se tuj jezik uči, spolnuje. Toda kaj to govorim? Nekatere učitelje začne groza tresti, če se jim le slovenščina v misel vzame. Človek bi o izobraženih ljudeh kaj tacega ne verjel in vendar je res. Z namenom, učence na nemščino napeljati, se graja slovenščina. Zgodilo se je, da je učitelj učencom naravnost prepovedal, domače bukve in novine brati in po domače pisati. V neki gimnazii so vzdignili černo vojsko zoper slovenščino, kakor zoper Bog vé kako strašno pošast; sèm ter tjè se otrokom in mladencem še dan današnji prepoveduje po domače govoriti; sèm ter tjè

so še zdaj v navadi tiste sramotne znamenja, ki se učencom pripenjajo in dajo, če po domače govoré. Ali mar ni res?

Take izverstne pedagoge bi jez prašal, čemu so šole, ali zato, da se v njih mladina kaj nauči, ali pa zato, da se propaganda za tujo narodnost dela? Prašal bi jih, kako cesarju in deržavi služijo, razžaljevaje vedno zvest narod, pljuvaje očitno v to, kar mu je najsveteje, kar mu najsveteje biti mora? Prašal bi jih, ali res mislijo s tako divjo, zaverženo sirovostjo svoj namen doseči?

Namena ne morejo s tim nikdar doseči, toda brez nasledkov tako ravnanje ne ostane. Kar je slabejih učencov, se podveržejo, pa postanejo zaničevavci svoje domovine in se bahajo s svojo brezznačajnostjo. Takih spak vidimo, žali Bog! le preveč božji zrak dihati, ki menijo, Bog vé, kaj so; Nmec pa ima za take ljudi besedo: niederträchtig.

Kar pa je boljih učencov, ki imajo glavo in serce na pravem kraji, jih tako zaničevanje domačega jezika raztogoti in zgodi se to, kar bi se zopet nikdar zgoditi ne smelo; iz ljubezni do svojega začnejo nemški jezik čertiti, nemškemu jeziku zabavljati, učitelju kljubovati. To je huda napaka. Ali kdo ji je kriv? Mar ne brezvestni ali pa nespametni učitelj sam? Jez mislim, da bi se dala ljubezen do nemškega jezika bolje zbuditi, ako bi učitelj učencom rekel: „Fantje, zdaj vam se je nemški jezik učiti; bo vam na veselje, kadar ga znate; z mnogimi in premnogimi zakladi njegove literature si bodele dolgočas krajšali; bo vam pa tudi potreben, potreben v cesarski in privatni službi, potreben skoraj kamor se ganete. Toda ne mislite, da vam s temi besedami vaš jezik zaničujem. Njega vam je spoštovati bolj kakor vsakega drugega, ker je jezik vaših staršev, vaših prijatlov in rojakov, od vseh drugih vam mora sveteji biti, ker vam ga je Bog sam dal, za Slovence vas ustvarivši“. Prepričan sem, da bi učenci, slišati učitelja tako govoriti, do njega zaupanje dobili in bi z veseljem se nemški učili. Toda naj se zopet na svoj „tema“ povernem. Jez pravim, da s tem, da se niso slovenščini pravice dajale, je ob enem največja škoda nemškemu jeziku se godila.

Kdor bo unega učeverstil, bo tudi temu pomagal. Le z naravo je napredovanje; zastoj se ji nji ustavlja. Potreba je tedaj a), da se v normalnih šolah slovenščina bolje, obsirneje uči, kakor do zdaj; da jo znajo učenci že precej pravilno govoriti in pisati; in da se tudi v gimnazii z vso vestjo ta uk opravlja, da se cela pravilnost doseči skuša; b) da učitelj nemškega jezika vseskoz le po nemški razlaga, pa nikoli ne pozabi, svoj uk s slovenščino primerjati; da pokaže mladini natanko enakosti, še bolj pa razločke v izgovoru, čerkah, gramatiki, sintaksi in fraseologii. Posebno dobro bo, če dá pogostoma iz slovenskega na nemški jezik prestavljati; c) zlo koristno se mi zdi, kakor sem že enkrat omenil, da imata ta dva jezika ure zapored, in d) posebno velik dobiček bo tudi, če bi nemščino in slovenščino v doljni gimnazii skupaj en učitelj imel. Prepričan sem, če bi te 4 reči se opravlale, da bi učenci bolj in lagleje napredovali, pa se tudi obeh jezikov raje učili in da bi gotovo velik del tistih napak izginil, ki Slovencu v pisanju in govorjenju nemščino kazé. Pravim „velik del“, ker imajo te napake še več drugih studencov, in se vé da bo treba tudi te zamašiti, če se hoče popolnost doseči. O njih pa ni bil moj namen govoriti, le nekatere naj ob kratkem opomnim. Vedna ména učiteljev je tudi nemškemu jeziku na največjo škodo; preden se ta reč ne ustanovi, ni nikake poprave upati. Neizrečeno napačno je tudi, da se sèm ter tjè misli, da je za nemški jezik vsak učitelj dober; kako reč sam znati ali druge jo učiti ni vse eno. V tem se je mnogo grešilo. Če kak učitelj ni še dovelj ur imel, pa so mu še kake dve ali štiri nemške pridali, da je bila le forma spolnjena. Sploh pa se učenci vse preveč le za „klas“ učé, kakor druge reči tako tudi nemški. Vzrok je, ker je mnogim

le malo ali celó nič mar, da dobé učenci do nauka veselje. Mladino je treba nadušiti, pa je dober vspeh gotov.

Kakor za slovenščino in za druge reči ji je treba vdihniti tudi ljubezen do nemškega jezika, do nemškega branja, do nemškega izobraženja sploh. Taka ljubezen ima še drugo pomembo. Kdor ljubi in spoštuje jezik, ljubi in spoštuje tudi narod, ki ta jezik govori. Nikjer pa ni večja potreba, da se narodi med sabo ljubijo, kakor ravno pri nas v Avstrii. V šolah se dá zares mnogo pravega domorodnega duha obuditi, če se opravlja vse z gorečim sercom, ki ga ljubezen dá, in če se ravna po pravici za vse in na vse strani. J. Terdina.

Nove bukve.

V Berni so ravnokar na svitlo prišle nove šolske bukve, sicer v nemškem jeziku spisane, za nas Slovence pa za tega voljo imenitne, ker je važnim imenom pridjana slovenska beseda (slovenska terminologija). Ime tem bukvam je:

Lehrbuch der Physik für Unterrealschulen. Von F. J. Pisko, Lehrer der Physik an der Communal-Oberrealschule auf der Wieden und der damit in Verbindung stehenden Gewerbschule in Wien itd. Vierte, verbesserte und vermehrte Auflage. Mit 403 in den Text aufgenommenen Holzschnitten. (Mit slovenischer Terminologie). Brünn 1859. Druck u. Verlag von Carl Winiker.

Čudil se bo marsikdo naših bravcov viditi na čelu nemških bukev napis „Mit slovenischer Terminologie“, in morebiti kdo celó poreče: „Détel kako imenitni smo že Slovenci, da se nemškim knjigam dostavljajo naše besede!“ Čeravno se vé da ta ni pravi vzrok slovenskih besed v omenjenih nemških bukvah, nam je ta prikazek vendar zlo važen, kjer djansko poterjuje, za kar se „Novice“ vseskozi poganjajo in ravno zdaj gosp. profesor Terdina v njih korenito dokazuje, da namreč brez maternega jezika se saj v nižjih šolah ne dá umevno razlagati noben nauk. Kdor nasprotno terdi, si sam piše „testimonium paupertatis“. Mislimo si — gledé na bukve, o katerih tu govorimo — slovenskega fantiča 10, 11 ali 12 let starega, kteremu iz ljudskih šol pridšemu hoče učnik razlagati „absolutes Gewicht“, „Torsionsfestigkeit“, „Adhäsion“, „Absorption“, „Destillation“, „Schwerpunkt“, „Rolle“, „Aussüßflasche“, „Hahnluftpumpe“ itd. Kako bo revše debelo gledalo slišati take in enake besede, od katerih se mu še ne sanja ne, kaj bi utegnile pomeniti. Povej mu pa namesto ptujk domače besede: „samonasebna vaga“, „terdnost pri vertenji“, „sprijemljivost“, „popivnost“, „prekapanje“ ali „prežiganje“, „težišče“, „škerpec“, „izmivna sklenica“, „zračna sesaljka s pipo“ itd., in razumel bo, kar mu bo učnik dalje razlagal v tem in unem.

Čeravno bi se vé da še veliko bolje bilo, ako bi imeli cele Piskove naravoslovne bukve poslovenjene, ker potem bi bile v šolah na Slovenskem za razumevnost vsega nauka popolnoma pomoč, smo vendar že veseli, da na Dunaji čedalje bolj spoznavajo, da brez maternega jezika ni nikjer pravega podučanja, in častitemu gospodu Pisko-tu smo iz serca hvaležni za ta dar, s kterim nam je toliko bolj vstregel, ker si je, kakor za česko in poljsko terminologijo tehničnih izrazov izvedena jezikoslovca (gospoda Krejči-ga in Zarinski-ga), tudi za slovensko terminologijo izbral moža (gosp. Cigale-ta), ki je ti reči popolnoma kos. Čeravno je delo težavno bilo za toliko različne ptuje besede dobrih in lahko umevnih domačih napraviti, je gosp. Cigale svojo nalogo vendar izverstno doveršil, da je besede porabil, ki so v našem slovstvu ali že udomačene, ali je nove skoval zapopadku stvari in pravilom našega jezika večidel popolnoma primerne. Puziral ni odveč, kar je tudi hvale vredno. Masine in priprave rad kersuje na — nica, — avka; nemški „Punkt“

v zloženih besedah je po Vertovcovem izgledu tudi z eno besedo razlagal, na pr. „Gefrierpunt“ zmerzlin(ec), to je: punkt zmerzlinec, „Thaupunkt“ rosnik itd.; — besedo „Weite“ v zloženih izrazuje s končnico — aj po analogii navadne lučaj za „Wurfweite“, preskočaj itd. Da je kakošna beseda vmes, ki ni tako gladka kakor bi je želel ta ali uni, ne tajimo, — al lahko je kritikovati, težko pa bolje napraviti.

Ker je mnogo obrajtana gospod Piskotova fizika (četerti natis je že nekoliko priča tega) res za šole in domači poduk dobro pripravno, lahko umevno in s 403 podobami razjasnjeno delo, ga tedaj z dobro vestjo priporočamo šolam in pa tudi drugim bravcom, ki so nemškega jezika vajeni in se v naravoslovji želijo podučiti. Dobijo se te bukve menda po vseh bukvarnicah; le kdor si jih naročiti želi, naj razločno reče, da hoče iztis „mit slovenischer Terminologie“.

Kratkočasno berilo.

Moder zdravnik.

Po E. L. Bulwer-u.

Nikdar še niste dve osebi se bolj ljubile kakor Bogomir in Celestina. Njuna ljubezen je po celi okolici prišla v pogovor. Al sreča jima ni bila prijazna.

Bogomir je bil žlahnega in bogatega, Celestina tudi žlahnega pa siromaškega rodú. Njune rodovini niste bile edinega duha; rodovina Bogomirova je bila lakomna po dnarji, Celestinina pa nezmerno prevzetna. Če bi bili sicer tudi najboljši prijatli med seboj, bi vendar očetov ne bila odobrila ljubezen njunih otrok. — Bogomirovega zato ne, ker je želel, da se sin bogato oženi — Celestininega ne, ker je bil neznan ošaben in ni hotel biti nikomur hvaležen; dobro je vedil, da kdorkoli bogatemu plemiču svojo hčer dá za ženo brez dote, je njegov dolžnik. Celestinini oče bi bil rad svojo hčerko omožil s kakim bogatim človekom nizkega stanú, da bi mogel pri njem na pósodo jemati, zraven pa osrečiti ga s tolikim ponižanjem svojim, da mu je hčer svojo za ženo dal. Zakaj to je večidel načelo visoke gospóde, da človek iz nežlahnega rodú ne more skleniti nikakoršnega prijateljstva z njo. Ako se prejmejo njegove poslužbe, mora za milost to že hvaležen biti. In zato, berž ko so Bogomirovi in Celestinini starši zvedili nagnjenost, ki je med ljubljenima klila, so spoznali za potrebno, se temu na vso moč zoperstaviti. Gotovo je, da starši, naj pride kar hoče, imajo pravico čez oči in serca svojih otrok; kar je res tudi večkrat treba, da otroci ne zaidejo na napčni pot.

Al te resnice nista spoznala ne Bogomir ne Celestina, in zato se ji jameta ustavljati. Čeravno je ona zaperta bila, on pa noč in dan pod pazljivim očesom, vendar sta si pridno dopisovala, sta se celó kterikrat tudi vidila. Njuna ljubezen je bila stanovitna, in vkljub vseh težav in over je bila čez leto in dan še bolj goreča, ko kadarkoli poprej. Celestina je pogumno odbila dva mlada in premožna tergovca in nekega sivega dnarničarja, ki bi jo bil za leto in dan vdovo zapustil. Bogomir, živí, zali gospodič, ravno tako ni maral za nobeno drugo žensko na svetu.

Kolikor bolj pa ste njune serci gorele, toliko manj je bilo upanja, da se bota kadaj smela vzeti. To je kot červ grizlo na njunih sercih. Iz lica Celestininega zginejo rože, ker moril jo je gnjev; na ustih njenih ni več ljubkega posmeha; njena rast je zgubila polno svojo okroglost; njene oči so vedno polne solz; noč in dan bridko zdihuje, da to že vsakemu domačemu družinčetu sega v serce. Nazadnje oboli, in revica pride na smertno posteljo. Tudi Bogomir ni mogel odgnati kregulja, ki mu je kljuval serce od zora do mraka, od mraka do dné. Krí je začela mu vreti po žilah; v govoru njegovem ni večkrat nobene vezi; preded njegov je zgubil bil svojo pamet, — bilo se je bati, da bo tudi Bogomir šel za svojim prednikom.